

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КАМ'ЯНЕЦЬ-ПОДІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ОГІЄНКА
ФАКУЛЬТЕТ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОСВІТИ, ПСИХОЛОГІЇ
І СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ
КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОЇ ТА ПРАКТИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ**

Кваліфікаційна робота
на здобуття ступеня вищої освіти «бакалавр»
з теми: **«ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ПСИХОЛОГІЧНИХ
ОСОБЛИВОСТЕЙ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ТА РІВНЯ
ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ»**

Виконала: студентка 4 курсу
Ps1-B21z групи
спеціальності 053 Психологія
(заочна форма навчання)
**Костинюк
Даріанна Андріївна**

Керівник:
Онуфрієва Ліана Анатоліївна,
доктор психологічних наук,
професор, завідувач кафедри
загальної та практичної психології

Рецензент:
Гончарук Наталія Миколаївна,
доктор психологічних наук,
доцент, доцент кафедри
загальної та практичної психології

Кам'янець-Подільський – 2025 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНИХ ПІДХОДІВ ДО ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ ОСОБИСТОСТІ ТА ЇЇ ДЕТЕРМІНАНТ	9
1.1. Актуальні наукові підходи до вивчення професійної спрямованості особистості.....	9
1.2. Соціально-психологічні передумови та фактори, що впливають на розвиток професійної спрямованості	13
1.3. Умови формування професійної спрямованості здобувачів освіти залізничного профілю під час навчального процесу	33
Висновки до першого розділу	40
РОЗДІЛ 2. ЕМПІРИЧНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЗВ'ЯЗКУ ПСИХОЛОГІЧНИХ ХАРАКТЕРИСТИК МАЙБУТНІХ ПРАЦІВНИКІВ ЗАЛІЗНИЧНОЇ СФЕРИ З ЇХНІМ РІВНЕМ ПРОФЕСІЙНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ	42
2.1. Методологічна база та організація емпіричного дослідження	42
2.2. Аналіз та інтерпретація результатів емпіричного дослідження	49
Висновки до другого розділу.....	63
ВИСНОВКИ	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	67
ДОДАТКИ	74

ВСТУП

Актуальність дослідження. На сьогоднішній день Укрзалізниця має стратегічне значення для транспортної системи України та істотно впливає на її економічний розвиток. Водночас вона виконує вагомую соціальну місію – забезпечення пасажирських перевезень і задоволення потреб суспільного виробництва.

З початком широкомасштабного вторгнення Укрзалізниця стала ключовим логістичним центром країни, маючи в своєму розпорядженні близько 22 тисяч кілометрів залізничних шляхів.

Залізничний транспорт перетворився на символ спротиву українського народу. Саме за допомогою залізниці здійснюється доставка зброї та гуманітарної допомоги до найбільш небезпечних регіонів. Вона також стала єдиним шляхом порятунку для багатьох громадян, які змушені були евакуюватися з гарячих точок – спочатку до західних областей України, а згодом і до інших, більш безпечних країн.

У теперішній час залізничний транспорт також активно використовується для повернення мешканців до звільнених територій, що раніше перебували під окупацією.

Укрзалізниця також виконує критично важливу роль у сфері експорту. До початку воєнних дій приблизно 50% зовнішньоторговельних операцій України здійснювались через Одеський морський порт. Через блокаду морських шляхів, спричинену діями російських військ, залізничне перевезення стало основним способом доставки вугілля, сталі, сільськогосподарської та хімічної продукції до зовнішніх споживачів.

Історія залізничного транспорту в Україні бере свій початок ще з XIX століття, що зумовило необхідність у кваліфікованих кадрах. Швидке розширення мережі залізничних колій та зростання обсягів перевезень призвели до формування складної, багаторівневої системи функціонування галузі та її працівників.

Робота на залізниці охоплює широкий спектр професійних обов'язків: від важких фізичних робіт із будівництва та ремонту колій до технічного обслуговування рухомого складу й організації залізничного руху.

Праця залізничників пов'язана з підвищеними вимогами: вона може здійснюватися у будь-який час доби, за складних кліматичних або погодних умов. Крім того, така діяльність передбачає високу відповідальність, адже від неї залежить безпека великої кількості пасажирів. Щоб уникнути збоїв у графіку руху, технічних несправностей чи аварійних ситуацій, працівники повинні демонструвати уважність, зібраність і відповідальність. А взаємодія з пасажирями вимагає комунікабельності, стійкості до стресу та доброзичливості.

У воєнний період працівники залізниці змушені виконувати свої обов'язки в умовах постійної загрози через обстріли, ракетні атаки та можливі диверсії. Незважаючи на небезпеку, що створюється як ракетними ударами, так і безпілотними засобами ураження, Укрзалізниця продовжує стабільно функціонувати, виконуючи як традиційні завдання мирного часу, так і нові – спричинені військовими обставинами.

В умовах сучасної реальності можна говорити про суттєве психоемоційне навантаження, під яким перебувають працівники залізниці, адже вони щоденно зіштовхуються зі стресогенними чинниками та працюють у надзвичайному режимі.

У зв'язку з цим особливої актуальності набуває підготовка висококваліфікованих спеціалістів залізничного транспорту в закладах фахової передвищої освіти. Одним з важливих чинників професійного становлення, вдосконалення фахових навичок і розкриття потенціалу майбутніх працівників є професійна спрямованість. Саме ця тема активно розглядається в сучасних дослідженнях у галузях психології та педагогіки. Це зумовлює необхідність вивчення процесу формування професійної спрямованості у майбутніх залізничників, а також з'ясування психологічних характеристик осіб залежно від рівня її вираженості.

Метою даної роботи є здійснення теоретичного аналізу поняття професійної спрямованості та проведення емпіричного дослідження психологічних характеристик студентів-залізничників із різним ступенем прояву цієї якості.

У межах дослідження як **об'єкт** розглядається професійна спрямованість особистості.

Предметом вивчення є індивідуально-психологічні особливості студентів, які навчаються за залізничним профілем, з урахуванням різного рівня сформованості професійної спрямованості.

Основна **гіпотеза** передбачає, що майбутні працівники залізничної галузі, залежно від ступеня вираженості професійної спрямованості, мають певні психологічні відмінності.

Емпіричні припущення дослідження формуються таким чином:

1. Студенти, які демонструють високий рівень професійної спрямованості, характеризуються більш вираженим рівнем професійної ідентичності, ніж ті, у кого цей показник нижчий.
2. Професійна мотивація виявляється на вищому рівні у студентів з високою професійною спрямованістю порівняно з тими, хто має її низький рівень.
3. У майбутніх залізничників із високим рівнем спрямованості спостерігається вищий рівень відповідальності.
4. Підвищена професійна спрямованість студентів пов'язана також із вищими показниками стресостійкості.
5. Існує взаємозв'язок між рівнем професійної спрямованості та психологічними характеристиками студентів-залізничників.

Згідно з поставленою метою та сформульованими гіпотезами були визначені наступні **завдання**:

1. Провести теоретичне узагальнення наукових джерел, присвячених вивченню професійної спрямованості та чинників, що на неї впливають.

2. Дослідити умови, які сприяють розвитку професійної спрямованості у студентів залізничних спеціальностей у процесі професійної підготовки.
3. Реалізувати емпіричне вивчення для виявлення психологічних особливостей студентів із різним рівнем професійної спрямованості.
4. Здійснити аналіз отриманих результатів і визначити напрями подальших наукових пошуків у цій сфері.

Методи дослідження. Для реалізації поставлених завдань було застосовано комплекс методів:

- *теоретичні*: методологічний і теоретичний аналіз літературних джерел, систематизація та узагальнення наукової інформації;
- *емпіричні*: психодіагностичне тестування за допомогою наступних методик – методика Т. Д. Дубовицької для виявлення професійної спрямованості; методика оцінювання статусу професійної ідентичності (автори А. А. Азбель, А. Г. Грецов); методика «Мотиви вибору професії» (розроблена В. А. Семиченком); тест «Експрес-діагностика відповідальності» (ЕДВ) (автор В. П. Прядін); тест для оцінки рівня стресостійкості;
- *математико-статистичні*: застосування кореляційного аналізу з використанням коефіцієнта кореляції Пірсона та розрахунок розбіжностей за U-критерієм Манна–Уїтні;
- *інтерпретаційні*: узагальнення і систематизація здобутих емпіричних даних.

Організація дослідження. Практична частина дослідження тривала з листопада 2024 року по березень 2025 року. Емпіричне дослідження проводилося на базі Вінницького транспортного фахового коледжу економіки (м. Вінниця). У дослідженні взяли участь студенти I та II курсів віком 15–17 років у кількості 65 осіб: 35 першокурсників та 30 студентів

другого курсу, серед яких було 33 юнаки та 32 дівчини. Формування вибірки здійснювалося шляхом випадкової (рандомізованої) вибірки.

Теоретико-методологічну базу даного дослідження склали ключові ідеї та підходи до вивчення професійної спрямованості, представлені в працях таких науковців, як О. Врублевська, С. Гончаренко, М. Дьяченко, Л. Кандибович. Аналіз феномену професійної ідентичності ґрунтувався на дослідженнях Д. Холла, Д. Холланд та Н. Чепелевої. Також були враховані теоретичні розробки, які висвітлюють зв'язок між професійною спрямованістю та мотиваційною структурою особистості (А. Матієнко, Л. П'янківська, О. Шевченко). У процесі вивчення відповідальності спиралися на напрацювання І. Беґа, І. Булах, Д. Узнадзе, а стосовно стресостійкості – на праці В. Марищука, Г. Никифорова та Г. Сельє.

Теоретичне значення проведеної роботи полягає в поглибленні уявлень про механізми формування професійної спрямованості особистості, в уточненні соціально-психологічних умов, які впливають на цей процес у навчальному середовищі, а також у виокремленні психологічних особливостей студентів-залізничників з вираженою професійною спрямованістю.

Практична цінність дослідження полягає в можливості застосування його результатів у професійній діяльності практичних психологів у закладах фахової передвищої освіти. Зокрема, результати можуть бути використані для розробки методичних рекомендацій педагогам і батькам з питань розвитку професійної спрямованості, а також при створенні тренінгових програм, спрямованих на підвищення рівня відповідальності й стресостійкості серед студентської молоді. Крім того, ці дані можуть слугувати підґрунтям для проведення профорієнтаційних заходів серед учнів 8–9 класів закладів загальної середньої освіти.

Апробація та впровадження результатів. Результати проведеного дослідження доповідалися здобувачем та отримали схвалення на таких міжнародних конференціях: на X Міжнародній науково-практичній

конференції «Актуальні проблеми експериментальної психології: досвід та перспективи» на пошану професора А.І. Шинкарюка (29 жовтня 2024 р., м. Кам'янець-Подільський), на X Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми сучасної психології: перспективні та пріоритетні напрями наукових досліджень молодих науковців» (Кам'янець-Подільський, 19 листопада 2024 р.), на X Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми психології особистості на європейському просторі» (Кам'янець-Подільський, 18 лютого 2025 р.), на XII Міжнародній науково-практичній конференції «*Modern problems of ensuring the quality of life in the world: present and future*», March 24-26, 2025, Lyon, France; на XVII Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми психології особистості та міжособистісних взаємин» (Кам'янець-Подільський, 23 квітня 2025 р.) та знайшли своє відображення у публікації автора.

Публікації.

Костинюк Д.А., Онуфрієва Л.А. Соціально-психологічні засади формування професійної спрямованості. *Modern problems of ensuring the quality of life in the world: present and future : Abstracts of XII International scientific and practical conference*, March 24-26, 2025, Lyon, France. 232 p. С. 155–159. ISBN – 979-8-89766-182-4

URL: <https://eu-conf.com/en/events/modern-problems-of-ensuring-the-quality-oflife-in-the-world-present-and-future/>

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, двох розділів, висновків та списку літератури, який налічує 81 джерело. Робота містить 3 рисунки, 6 таблиць, 7 додатків.

ВИСНОВКИ

Професійну спрямованість слід розглядати як комплексну характеристику особистості, що являє собою ієрархічно впорядковану систему професійно важливих мотивів, інтересів і ціннісних орієнтацій, які визначають вибіркове ставлення до професії, сприяють успішному її опануванню, ефективному виконанню професійних обов'язків і стимулюють активність у професійному саморозвитку.

Формування професійної спрямованості включає широкий спектр потреб, інтересів, поглядів та ідеалів. Чим ширший цей спектр, тим різноманітніший вибір професійної діяльності та більшим є рівень задоволення від її реалізації. Важливо також зазначити, що професійна орієнтація часто формується під впливом ціннісних орієнтацій молоді. Лише за умов гармонійного поєднання схильностей і здібностей можна говорити про високу ймовірність того, що студент знайде себе у вибраній професії.

У сучасних наукових дослідженнях професійна ідентичність розглядається як ключовий критерій професійного розвитку людини і як провідна характеристика фахівця. Водночас значущу роль відіграє і мотиваційна сфера, оскільки саме вона визначає готовність людини до професійної діяльності та її прагнення досягти успіху у вибраній спеціальності. Не менш важливими є специфічні вимоги обраної професії до особистісних якостей, здібностей та цінностей працівника. Зокрема, у сфері залізничного транспорту від фахівців вимагають психологічної стійкості, відповідальності, здатності оперативно реагувати на нестандартні ситуації.

Емпіричне дослідження проводилося на базі Вінницького транспортного фахового коледжу економіки у місті Вінниця. Участь взяли 65 студентів I–II курсів віком 15–17 років, серед яких 35 студентів першого курсу та 30 другого, 33 юнаки та 32 дівчини. Вибірка була сформована за принципом випадкової вибірки.

Аналіз отриманих результатів показав, що перша та четверта гіпотези підтвердилися повністю, друга і п'ята – частково, тоді як третя гіпотеза не знайшла підтвердження.

Для студентів з високим рівнем професійної спрямованості характерною є висока сформованість професійної ідентичності щодо обраної спеціальності. Також вони орієнтуються на мотиви, пов'язані зі змістом праці у вибраній сфері, матеріальні мотиви та утилітарні мотиви, що відображають прагнення до керівної діяльності, роботи у місті, легкості праці, а також орієнтації на продовження навчання у закладі вищої освіти.

Студенти цієї групи виявили достатньо високий рівень стресостійкості, що свідчить про те, що найбільш стресостійкі особи свідомо обирають професію залізничника, враховуючи складність та відповідальність цієї діяльності. Надалі саме їхні індивідуально-психологічні якості – професійна спрямованість, стресостійкість, мотивація та ідентичність – сприятимуть якісному виконанню обов'язків і витримці під час роботи у стресових умовах.

В обох досліджуваних групах було зафіксовано середній рівень відповідальності.

Результати кореляційного аналізу свідчать про наявність статистично значущих зв'язків між рівнем професійної спрямованості та рівнем професійної ідентичності, а також із окремими мотивами вибору професії (зокрема, мотивами, пов'язаними зі змістом трудової діяльності, матеріальними та утилітарними мотивами) і рівнем стресостійкості.

Подальші дослідження планується спрямувати на вивчення змін професійної спрямованості в процесі навчання та виявлення соціально-психологічних чинників її підвищення. Також заплановано розробку тренінгових програм для підвищення рівня відповідальності та стресостійкості студентів закладів фахової передвищої освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Березіна Т.С. Становлення професійної ідентичності педагога. *Педагогічна освіта та наука*. 2008. № 7. С. 24–27.
2. Бех І.Д. Наголос – державницьке виховання. *Освіта*. 2014. 6-12 листоп. (№ 47). С. 3
3. Богданов С.О. Підготовка вчителів до розвитку стресостійкості у дітей в освітніх навчальних закладах. Київ : ПУЛЬСАРИ, 2017. 128 с.
4. Боднар А.Я. Психологічні особливості стресостійкості представників стресогенних професій (на прикладі працівників приватних охоронних структур). *Наукові записки*. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. 2017. № 149. С. 49–56.
5. Борисюк А.С. Психологічні особливості формування професійних якостей майбутнього медичного психолога : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: спец. 19.00.07. Івано-Франківськ, 2004. 20 с.
6. Булах І.С. Психологічні основи особистісного зростання підлітків : дис. на здобуття наук. ступеня д-ра психол. наук: 19.00.07. Київ, 2004. 581 с.
7. Варій М.Й. Психологія особистості: *навчальний посібник*. Київ : Центр учбової літератури, 2010. 592 с.
8. Вірна Ж.П. Професійна ідентифікація психолога. *Актуальні проблеми діяльності психологічної служби системи освіти*: матеріали всеукр. наук.-практ. конф. Суми, 2016. С. 16–19.
9. Власова О.І. Педагогічна психологія: *навчальний посібник*. Київ: Либідь, 2015. 400 с.
10. Волкова В.В. Формування професійної спрямованості студентів-менеджерів на початковому етапі навчання: автореф. дис. канд. псих. наук: 13.00.01. Луганськ : ЛДПУ ім. Тараса Шевченка, 2010. 19 с.
11. Врублевська О.О. Професійна спрямованість вивчення фізики в техніко-економічному коледжі. *Вісник Львів, ун-ту*. Сер. Педагогічна. 2013. № 17. С. 142–147.

12. Винославська О.В. Нормовідповідність як детермінанта в структурі професійної ідентичності майбутнього викладача. *Психолого-педагогічні та культурологічні питання гуманізації освіти* : збірник наукових статей. Рівне, 2017. С. 24–29.
13. Галузяк В.М., Тихолаз С.І. Розвиток професійної спрямованості студентів вищих медичних навчальних закладів: *монографія*. Вінниця : ТОВ «Нілан-ЛТД», 2016. 228с.
14. Галян А.І. Особистісні ресурси адаптації майбутніх працівників до професійної діяльності: автореф. дис. канд. психол. наук : 19.00.01. Луцьк, 2016. 23 с.
15. Гончаренко С.У. Професійна освіта: *словник: навч. посіб.* / Уклад. С.У. Гончаренко та ін.; За ред. Н.Г. Ничкало. Київ : Вища шк., 2010. 380 с.
16. Город С.В., Невірець О.С., Іванашко О.Є. Вплив мотивації навчальної діяльності студентів на професійне становлення. Соціальна адаптація особистості в сучасному суспільстві, ортобіоз та паліативна допомога із циклу: *Психологічні складові сталого розвитку суспільства: пошук психологічного обґрунтування на виклики сучасності* : матеріали VIII Наук.-практ. Інтернет-конф. (з міжнар.участ.). Луцьк: ПП Іванюк В. П, 2021. С. 70–72.
17. Дружиніна І.А. Психологічні чинники розвитку професійної ідентичності майбутніх практичних психологів : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра психол. наук канд. психол. наук : 19.00.07. Київ, 2009. 20 с.
18. Самсонкін В.Н., Карбівський Ф.А., Петренко Р.Б., Петіно Я.П. Забезпечення надійності «людського фактора» на залізничному транспорті України: як є і як треба. *Залізне. Трансп. України*. 2014. –№ 4. С. 12–18.
19. Зеєр Е.Ф. Кризиси професійного становлення особистості. *Психологічний журнал*. 2017. Т. 18. № 6. С. 35–44.

20. Іванченко Є.А. Дослідження щодо виявлення професійної спрямованості студентів та результати її формування в системі інтерактивної професійної підготовки майбутніх економістів. *Наука і освіта*. Одеса, 2009. № 10. С. 123–129.
21. Камінська О.М. Формування професійно-ціннісних орієнтацій студентів у навчально-виховному процесі технічного університету: дисерт. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04. Ужгород, 2012. 318 с.
22. Катунін А.П. Стресостійкість як психологічний феномен. *Молодий вчений*. 2012. № 9. С. 243–246.
23. Кім К.В. Особливості розвитку стресостійкості майбутніх правоохоронців у процесі професійної підготовки: дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: 19.00.07. Харків, 2008. 236 с.
24. Кудінова М.С. Концепт стресостійкості у сучасному психологічному дискурсі. *Науковий вісник Харківського державного університету*. Серія «Психологічні науки». 2016. Випуск 6. Том 2. С. 48–53.
25. Коваль Т.І. Професійна підготовка з інформаційних технологій майбутніх менеджерів-економістів. Київ : Ленвіт, 2017. С.202–232.
26. Концепція Державної цільової програми розвитку професійно-технічної освіти в Україні на 2011-2020 роки. Київ : 2010. 37 с.
27. Кокун О.М., Пішко І.О., Лозінська Н.С., Копаниця О.В., Малхазов О.Р. Збірник методик для діагностики психологічної готовності військовослужбовців військової служби за контрактом до діяльності у складі миротворчих підрозділів: методичний посібник. Київ : НДЦ ГП ЗСУ, 2011. 281 с.
28. Корольчук В.М. Психологія стресостійкості особистості: дис. докт. психологічних наук за спеціальністю д-ра психологічних наук: 19.00.07. Київ, 2009. 287с.
29. Корольчук М.С. Психофізіологія діяльності: підручник для студентів вищ. навч. закладів. Київ : Ельга; Ніка-Центр, 2013. 400 с.

30. Корольчук М.С., Крайнюк В.М. Соціально-психологічне забезпечення діяльності в звичайних та екстремальних умовах. Київ : Ніка-Центр, 2016. 580 с.
31. Кресан О.Д. Психологічні особливості переживання та усвідомлення особистістю життєвих подій: дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук: 19.00.07. Київ, 2017. 199 с.
32. Кудінова М.С. Концепт стресостійкості у сучасному психологічному дискурсі. *Науковий вісник Харківського державного університету. Серія «Психологічні науки»*. 2016. Випуск 6. Том 2. С. 48–53.
33. Купчак М.Я., Саміло А.В. Мотивація як елемент професійної підготовки в органах і підрозділах ДСНС. *Актуальні проблеми сучасного бізнесу: обліково-фінансовий та управлінський аспекти: збірник тез I Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції*. Львів, 19-21 березня 2019. С. 106–109.
34. Лещенко Т.О., Шевченко О.М. Мотивація навчальної діяльності здобувачів вищої освіти як провідний чинник підготовки фахівців. *Trends in the development of science in the modern world: The XXXIII International Scientific and Practical Conference*. Graz, Austria, August 23-26, 2022. P. 246–250.
35. Ложкін Г.В. Професійна ідентичність в контексті маргінальної поведінки [Електронний ресурс] / Г. Ложкін, Н. Волянук. – Режим доступу : <http://www.politik.org.ua/vid/magcontent>
36. Лукіяничук А.М. Проблема ідентифікації у професійному становленні студентів вищого навчального закладу I-II рівнів акредитації педагогічного профілю. Київ, 2010. 380 с.
37. Макаренко О.М., Голубева М.О., Майстренко І.А. Аналіз психологічних чинників, які впливають на формування мотивації до професійної діяльності у майбутніх педагогів-біологів. *Наукові записки НаУКМА. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота*. 2010. Т. 10. С. 45–49.

38. Максименко С.Д. Метод дослідження особистості. *Практична психологія та соціальна робота*. 2014. №7. С. 1–8.
39. Марищук В.Л., Євдокимов В.І. Поведінка та саморегуляція людини в умовах стресу. Київ, 2011. 260 с.
40. Матієнко А.О. Особливості мотивації професійної діяльності правоохоронців. In: *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2019. № 2–1(36). pp. 109–112.
41. Миронець С.М., Тіщенко О.В. Негативні психічні стани рятувальників в умови виникнення надзвичайних ситуацій : *монографія*. Київ: Август Трейд, 2017. 168 с.
42. Москалець В.П. Загальна психологія: підручник. Київ. Ліра–К, 2020. 564 с.
43. Москаль Ю. Ідентифікація й ідентичність у суспільному форматі теоретичного аналізу. *Психологія і суспільство*. 2016. № 1. С. 96–112.
44. Наугольник Л.Б. Психологія стресу: підручник. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2015. 324 с.
45. Перетятко Л.Г., Тесленко М.М. Професійна ідентичність майбутніх психологів у закладах вищої освіти. *Психологія і особистість* : наук. журнал. Полтава : ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2022. Вип. 2 (22). С. 139–152.
46. Приходько Ю.О., Юрченко В.І. Психологічний словник-довідник: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів. Київ : Каравела, 2012. 328 с.
- 47.
48. П'янківська Л.П. Професійна мотивація особистості: теоретичний аспект. *Грааль науки*. 2021. № 2-3. С. 532–536.
49. Резвих Є.І., Булах І.С. Мотивація професійної діяльності дорослих. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова*. Серія 12. Психологічні науки. 2022. Випуск 17(62). С. 96–108.

50. Сагач О. Мотивація як складова професійного розвитку майбутнього вчителя. *Педагогічна освіта: теорія і практика : збірник наук. праць*. Кам'янець-Подільський, 2019. №27. С. 105–110.
51. Самарук Н.М. Професійна спрямованість навчання математичних дисциплін як чинник ефективного формування готовності до професійної діяльності. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*. Педагогічні науки. 2010. № 2. С. 81–85.
52. Синдром «професійного вигорання» та професійна кар'єра працівників освітніх організацій: гендерні аспекти / За наук. ред. С. Максименка, Л. Карамушки, Т. Зайчикової. Київ : Міленіум, 2014. 264 с.
53. Синявський В.В., Сергєєнков О.П. Психологічний словник / за ред. Н.А. Побірченко. Київ: Наук. світ, 2010. 480 с.
54. Солдатов С.В. Особливості проявів професійного стресу фахівців за побічними показниками. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2013. Вип.14. Ч.І. С. 273–281.
55. Староста В.І., Попадич О.О. Мотивація навчання студентів-першокурсників. *Ukrainian Journal of Educational Studies and Information Technology*. Ужгород, 2019. № 7. С. 28–36.
56. Столярова О.М., Сафін О.Д., Діхтяренко С.Ю., Рабодзей Т.С. Мотиваційна готовність здобувачів вищої освіти до майбутньої професії психолога. *Питання психології*. Вісник Національного університету оборони України, 2021. №6 (64). С. 105–109.
57. Сушенцева Л.Л. Формування ключових компетенцій учнів у навчально-виробничому процесі професійно-технічного навчального закладу. *Педагогіка і психологія*. Київ : Педагогічна преса, 2012. Вип. 1. С. 57–63.
58. Татенко В.О. Феномен соціалізації в контексті суб'єктно-вчинкового підходу. *Педагогіка і психологія*. 2015. № 3. С.44–51.
59. Ткаченко А.Ю. Професійна ідентичність особистості в процесі професіоналізації. *Проблеми екстремальної та кризової психології*. 2011. Вип. 10 С. 221–228.

60. Шахова О.Г. Соціальна психологія особистості: *навчальний посібник*. Харків: «Контраст», 2019. 116 с.
61. Шевченко І.Л. Особливості використання професійно-орієнтованої технології навчання в студентів художньо-творчих спеціальностей. *Наукові записки КДПУ*. Серія: Педагогічні науки. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2009. Вип. 83. С. 222–225.
62. Шевченко Н.Ф. Становлення професійної свідомості практичних психологів у процесі фахової підготовки: *монографія*. Київ : Міленіум, 2015. 298 с.
63. Щербакова І.М. Психодіагностика професійного самовизначення особистості: навч.-метод. посіб. Суми : Вид-во СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2012. 324 с.
76. Ханяк К.В. Психоемоційний стан працівників на робочому місці як індикатора рівня стресогенності умов праці. *Перспективи та інновації науки*. Серія «Психологія». Львів, 2023. № 8. С.8–12.
77. Чепелева Н.В., Пов'якель Н.І. Теоретичне обґрунтування моделі особистості практичного психолога. *Психологія: зб. наук. праць*. Київ : НПУ, 2018. Вип. 3. С. 35–41.
78. Corporate Knights Global 100 / URL: https://www.corporateknights.com/wp-content/uploads/2021/03/2021-Global-100_Methodology_Updated.pptx.pdf
79. Kovalchuk N.V. Reitynhy z korporatyvnoi sotsialnoi vidpovidalnosti yak instrument pidvyshchennia konkurentospromozhnosti pidpriemstv. *Naukovyi pohliad: ekonomika ta upravlinnia*. 2017. № 1 (57). С. 82–89.
80. Rean A.A. Social'naya pedagogicheskaya psihologiya. *Social pedagogical psychology*. 2018. 476 p.
81. Matheny K., Aycok D.W., Hung J.L., Cutlette W.L., Silva-Cannella K.A. Stress coping: A qualitative and quantitative synthesis with implications for treatment. *Counseling Psychologist*. 2016. Vol.14. P. 499–549.